

Modeli valorizacije i prezentacije arheološke baštine Istre

Lončarić, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:665891>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-21**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Sveučilišni preddiplomski interdisciplinarni studij Kultura i turizam

LARA LONČARIĆ

MODELI VALORIZACIJE I PREZENTACIJE ARHEOLOŠKE BAŠTINE ISTRE

Završni rad

Pula, 2021.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Sveučilišni preddiplomski interdisciplinarni studij Kultura i turizam

LARA LONČARIĆ

MODELI VALORIZACIJE I PREZENTACIJE ARHEOLOŠKE BAŠTINE ISTRE

Završni rad

JMBAG: 0303085406, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Posebni oblici turizma

Znanstveno područje: interdisciplinarne znanosti

Mentor: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani dara dončarić, kandidat za prvostupnika kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

dara dončarić

U Puli, rujan, 2021.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, dara dončarić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom Modeli valorizacije i prezentacije arheološke baštine Istre

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan, 2021.

Potpis

dara dončarić

SADRŽAJ

UVOD	1
1. KULTURNA BAŠTINA – STANJE I PERSPEKTIVE.....	2
1.1. Materijalna kulturna baština.....	5
1.2. Nematerijalna kulturna baština	7
1.3. Arheološka baština.....	8
2. ARHEOLOGIJA I TURIZAM	10
2.1. Arheologija	11
2.2. Arheološki turizam.....	12
2.3. Integrirani modeli zaštite, prezentacije i turističke valorizacije arheološke baštine.....	14
3. ARHEOLOŠKI PARKOVI	19
3.1. Karakteristike muzeja – oživljena povijest	19
3.2. Arheološki parkovi u Hrvatskoj	20
3.3. Istarski arheološki parkovi: Put bogova	22
4. STUDIJA SLUČAJA OPĆINE VRSAR: PROJEKT <i>ARCHAEOCULTOUR</i>	28
ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA	34
POPIS PRILOGA.....	37
SAŽETAK	39
SUMMARY	40

UVOD

Istra je regija koja obiluje izrazito vrijednim kulturnim nasljeđem zbog utjecaja različitih kultura i civilizacija, što pridonosi bogatstvu materijalne i nematerijalne baštine. Obveza je svih zainteresiranih dionika da se materijalna i nematerijalna baština adekvatno valorizira te na taj način čuva kulturno nasljeđe, bilo ono materijalno ili nematerijalno.

Kulturna baština Istre bila je predmet interesa mnogih teoretičara, putopisaca i povjesničara, koji su svojim publikacijama o povijesti Istre pridonijeli poznavanju njezine spomeničke baštine. Posebno su obrađivani vrijedni arheološki lokaliteti, koji su poznati i danas i koji su bez obzira na sve negativne utjecaje i dalje dobro očuvani.

Ovaj završni rad bavi se modelima valorizacije materijalne arheološke baštine s naglaskom na Istru. Hipoteza rada jest: „S obzirom na veliki potencijal razvoja arheološkoga turizma, istarsku arheološku baštinu moguće je bolje prezentirati i valorizirati.”

Svrha je ovoga završnog rada elaborirati modele valorizacije i interpretacije istarske arheološke baštine, dok je cilj rada na temelju prikaza aktualnoga stanja i projekata istražiti optimalne modele valorizacije vrijedne arheološke baštine u kulturnom turizmu.

Znanstvene metode koje su korištene u radu jesu metoda komparacije, metoda indukcije, metoda deskripcije, metoda analize i metoda kompilacije. Rad je podijeljen u pet poglavlja, uključujući uvod i zaključak. U prvom poglavlju definira se pojam kulturne i arheološke baštine, dok se u drugom poglavlju elaboriraju modeli zaštite prezentacije i turističke valorizacije istarske arheološke baštine arheološkim turizmom. Treće poglavlje bavi se arheološkim parkovima u Hrvatskoj s naglaskom na rutu istarskih arheoloških parkova – Put Bogova.

Ovaj rad završava studijom slučaja, odnosno prikazom aktualnoga projekta *ArchaeoCulTour*, koji se bavi prikupljanjem, analizom i sistematizacijom podataka o arheološkim nalazištima na području Općine Vrsar te njihove primjene u izradi planova i razradi koncepta razvoja kulturnoga turizma na području Općine.

1. KULTURNA BAŠTINA – STANJE I PERSPEKTIVE

Problematikom definiranja kulture i kulturne baštine bavili su se mnogi znanstvenici i teoretičari. Pojam kulture uključuje sve ono što ljudi misle (njihove stavove, ideje, vrijednosti), sve ono što rade (njihov način života) te sve ono što stvaraju (kulturni proizvodi, poput umjetničkih djela, artefakata i slično).¹ Britanski antropolog Sir Edward Tylor (1871) definirao je kulturu kao „složenu cjelinu koja uključuje znanje, vjerovanja, umjetnost, zakone, moral, običaj i svaku drugu sposobnost i navike koje stječe čovjek kao član društva.“ Frans Schouten (1996) kulturu definira kao „fenomen koji se konstantno razvija, - to je živući identitet.“ Vizjak (1998) smatra da se kultura može definirati kao „ukupnost materijalnih i duhovnih vrijednosti koje je čovjek stvorio u svojoj društveno-povijesnoj praksi, u svome svladavanju prirodnih sila, razvoju proizvodnje te tijekom rješavanja društvenih problema.“ Teoretičar kulturnog turizma Greg Richards (1996) kulturu definira kao „kompleksnu cjelinu koja se temelji na organizacijskom konceptu širokog spektra načina života.“²

Kulturnu baštinu možemo definirati kao bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, čija je zaštita jedan od važnijih čimbenika za prepoznavanje i afirmaciju kulturnog identiteta. Od posebne je važnosti očuvanje i prezentiranje kulturne baštine, koja u konačnici može djelotvornije iskazivati kulturni, prirodni i nacionalni identitet. Takav način kulture vezan je za turizam u kojemu se može omogućiti obilazak materijalnih oblika kulture, ali i upoznavanje načina života određene populacije u određenoj turističkoj destinaciji.

Pojam kulturnog identiteta definira se kao skup značajki koje su jedinstvenost pojedinca ili neke zajednice, zasnovan na kulturi, ali i na povijesnim promjenama koje su se odvijale na određenom području. Njegova je uloga izražavati jedinstvenost i autentičnost određene kulture koju sačinjava materijalna baština poput graditeljstva, artefakata itd., ali i nematerijalna baština poput običaja, rituala, jezika, pisma itd.³ Identitet određenog mjesta mora se razvijati mjerom i ukusom domaćih ljudi. Primjerice, kada turist posjeti neko od jadranskih turističkih odredišta, mora osjetiti kako je upravo u Hrvatskoj, odnosno na Jadranu, a ne u bilo kojoj drugoj

¹ Marasović, T., 2001., *Kulturna baština 1*, Veleučilište u Splitu, Split, str. 9.

² Jelinčić, D., A., 2008., *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia, Zagreb, str. 26.

³ Marasović, T., 2001., *Kulturna baština 1*, Veleučilište u Splitu, Split, str. 11.

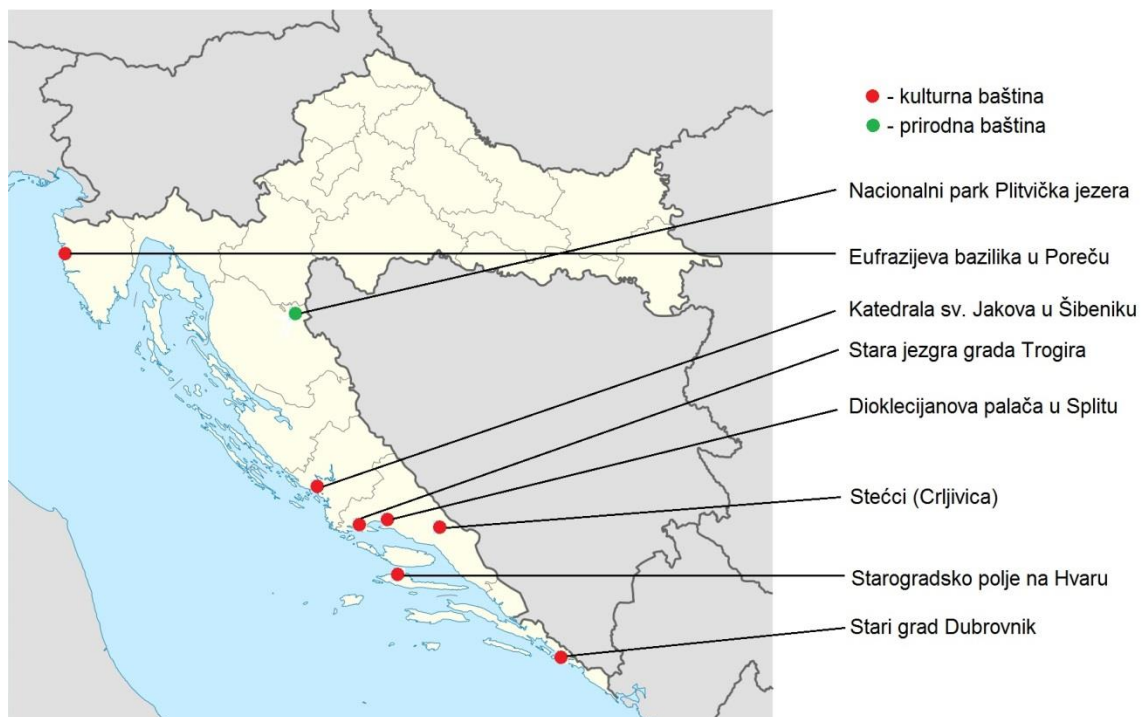
sredozemnoj destinaciji. Ono što se ovdje nastoji naglasiti jest posebna ponuda lokalnoga stanovništva jadranskih turističkih odredišta, koji se ni u kojoj mjeri ne mogu usporediti s ostalim, u ovom slučaju sa sredozemnim destinacijama. Tako se za primjer mogu uzeti dva grada poput Rapca u okolici Labina i Positano u Italiji koji naizgled imaju vrlo slične karakteristike. Oba su grada uglavnom u enklavi u brdima koja vode do obale, međutim njihova se turistička ponuda itekako razlikuje, ponajviše zbog drukčijih kulturnih identiteta, tj. običaja. Kako bi određena destinacija mogla zadržati svoj identitet, a ujedno i promovirati svoju kulturnu baštinu, potrebno je osmisliti inovativne modele valorizacije.

Važnost očuvanja identiteta, pa tako i zaštita baštine, prepoznali su još Ujedinjeni narodi kada se 1945. godine zasniva UNESCO, tj. organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu. Glavni je cilj UNESCO-a pridonositi miru i sigurnosti, promovirajući ujedno i suradnju između naroda u području kulture, znanosti i obrazovanja. UNESCO nastoji zaštititi svjetsku kulturnu i prirodnu baštinu, uključujući drevna arheološka nalazišta, nematerijalnu i podvodnu baštinu, muzejske zbirke, usmene tradicije i druge oblike baštine. Godine 1978. nastaje UNESCO-ov Popis svjetske baštine koji je u početku sadržavao samo svjetsku kulturnu i prirodnu baštinu. Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine ubraja spomenike, skupine građevina i lokalitete, koji izriču povijesnu, arheološku, antropološku i estetsku vrijednost, a podijeljeni su u sljedeće kategorije:

- ❖ spomenici: monumentalna djela iz područja skulpture i slikanja – univerzalne vrijednosti (povijesne vrijednosti, umjetničke vrijednosti ili znanstvene vrijednosti)
- ❖ skupine građevina: skupine samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture posjeduju univerzalnu vrijednost (crkve, samostani, palače, dvorci itd.)
- ❖ lokaliteti: arheološka nalazišta – posebna vrsta graditeljske baštine gdje se pod zemljom ili vodom nalaze ostatci starih gradova ili njihovih dijelova.⁴

⁴ Jelinčić, D., A., 2008., *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia, Zagreb, str. 31.

Na listi svjetske baštine nalaze se brojna kulturna dobra, gdje se od materijalne kulturne baštine Hrvatske izdvajaju Stari grad Dubrovnik, povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom, povijesni grad Trogir, Eufrazijeva bazilika u Poreču, katedrala svetoga Jakova u Šibeniku, Starogradsko polje na otoku Hvaru i Nacionalni park *Plitvička jezera*, koji su ujedno zaštićeni i kao dio Svjetske baštine UNESCO-a (sl. 1). Također, osim njih, Republika Hrvatska štiti i ostalih 340 povijesnih cjelina, ali i niz pojedinačnih kapela, utvrda, dvoraca, palača i građevina, a ujedno tako i arheološke lokalitete.

Slika 1. Hrvatska materijalna baština pod zaštitom UNESCO-a – položaj na karti Hrvatske

Izvor: autorica rada

ICOMOS (Međunarodno vijeće za spomenike i lokalitete / International Council on Monuments and Sites), organizacija koja djeluje kao glavni UNESCO-ov savjetnik, kulturnu baštinu definira kao širok koncept koji spaja prirodno i kulturno okruženje i koje ujedno utječe na formiranje različitih nacionalnih, regionalnih i lokalnih identiteta. Njegova je zadaća prihvatiti važnost urođenih ili lokalnih identiteta što je u vrijeme globalizacije od velikoga značaja, upravo iz razloga što kultura i kulturna baština kao jedinstven izraz identiteta imaju posve osobit značaj u državnim politikama. Upravo radi toga, kulturna se baština utvrđuje kao sredstvo za konstituiranje prošlosti i razlika

koje su karakteristične za određena mjesta i ljude, a dijeli se na materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu.⁵

1.1. Materijalna kulturna baština

Materijalna kulturna baština specificirana je u dvije kategorije od kojih su pokretna i nepokretna baština. Pokretna materijalna baština ubraja sljedeće potkategorije:

- ❖ umjetnine
- ❖ proizvode umjetničkog obrta
- ❖ etnografske i arhivske građe.

Nepokretna materijalna baština ubraja:

- ❖ spomenike
- ❖ građevine
- ❖ spomeničke cjeline
- ❖ arheološka nalazišta
- ❖ memorijalna područja
- ❖ sakralne građevine.⁶

Materijalna kulturna baština većinski je nositelj teme za stvaranje određenih proizvoda i zapravo je nije moguće shvatiti bez razumijevanja nematerijalnoga aspekta baštine iz razloga što upravo nematerijalni aspekti dočaravaju kakav je život na nekom području. Ti nematerijalni aspekti ubrajaju kulturu življenja na lokalitetu, prikaz artefakata, edukativne sadržaje vezane za povijesne i znanstvene vrijednosti toga mjesta, reprezentativnost lokaliteta, ali u konačnici i potencijal za stvaranje turističkih atrakcija.⁷

⁵ Floričić, T., B., 2019., *Kulturna baština u turističkoj destinaciji: vrednovanje i održivi menadžment*, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula, str. 2.

⁶ Ibid., str. 3.

⁷ Ibid., str. 127.

Prema *Registru kulturnih dobara Ministarstva Republike Hrvatske* početkom 2018. godine na području Istre registrirano je 316 nepokretnih kulturnih dobara, koji se nalaze na teritoriju 39 istarskih gradova i općina.⁸ U razmatranju potencijala za turističku valorizaciju sagledava se problematika arheoloških parkova kao dio nepokretne materijalne baštine, čiji su turistički resursi vrlo značajni za vrednovanje i njihovo uključivanje u turizam. Za konkretan primjer može se navesti arheološki park Vižula kraj Medulina, koji je prema projektu iz 2017. godine krenuo s uređenjem poluotoka kao arheološkoga parka (sl. 2). Glavni cilj projekta bio je upravo valorizacija kulturne baštine, ali i značajan doprinos održivom razvoju same Općine Medulin kao prepoznatljivom odredištu kulturnoga turizma.⁹

Slika 2. Arheološki park Vižula

Izvor: <http://m.medulinriviera.info/hr>

⁸ Vojnović, N., 2018., *Sakralna baština u ruralnom turizmu Istre*, Pula, str. 311.

⁹ Floričić, T., B., 2019., *Kulturna baština u turističkoj destinaciji: vrednovanje i održivi menadžment*, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula, str. 3-4.

1.2. Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna je kulturna baština „pojam koji obuhvaća prakse, predstave, izraze, znanja, vještine, ali i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koje jedna zajednica, skupina ljudi ili narod smatraju dijelom svoje kulturne baštine.“¹⁰ Također, određeni autori smatraju kako nematerijalna kulturna baština mogu biti i razne pojave duhovnoga stvaralaštva koje se mogu prenositi usmenom predajom, ali i ostalim raznim načinima koji moraju obuhvaćati sljedeće:

- ❖ jezik, dijalekte, usmenu književnost
- ❖ folklorno stvaralaštvo (ples, igre, obredi, običaji)
- ❖ tradicijska umijeća.¹¹

Nematerijalna kulturna baština ujedno je prepoznata i kao bitna sastavnica očuvanja kulturnoga identiteta, što prethodi kulturnoj raznolikosti gdje različite kulture uvažavaju međusobne razlike. UNESCO 2003. godine usvaja *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* prepoznajući da procesi globalizacije i društvene transformacije dovode do ozbiljnih opasnosti gubitka vrijednosti, nestajanja i uništenja nematerijalne kulturne baštine. Svrha *Konvencije* bila je zaštititi nematerijalnu kulturnu baštinu, osigurati poštovanje nematerijalne kulturne baštine, podići svijest na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini te osigurati međunarodnu suradnju i pomoć. Nematerijalna kulturna baština najčešće se manifestira u vještinama, običajima, ritualima, glazbi i plesu jednoga naroda te se smatra i živom baštinom iz razloga što je ona oživljena kroz generacije na način da se prenosi s koljena na koljeno.¹²

Nematerijalnu kulturnu baštinu Istre čine različite značajke poput čakavskoga govora, odnosno čakavskoga narječja, koji je autohtoni istarski govor, potom hrana i tradicija uzgoja maslina i maslinova ulja, tartufi, pršut, domaći sir i razne slastice poput cukerančića, kroštula itd. Istra je u sklopu drugih mediteranskih zemalja zasluženo prepoznata i od UNESCO-a te je mediteranska prehrana uvrštena na reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine.

¹⁰ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2012., *Nematerijalna kulturna baština*, dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/>, posjećena 05. srpnja 2021.

¹¹ Narodne novine, 1999., *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>, posjećena 25. srpnja 2021.

¹² Hameršak, M., (ur.), 2013., *Proizvodnja baštine: Kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, str. 10. i 11.

Između ostalog istarsku nematerijalnu kulturnu baštinu čini i narodna nošnja koja se često povezivala s istarskim plesom i samim plesom balun, a tu su još i tradicijska istarska glazbala, tradicijski plesovi, godišnji običaji i vjerovanja.

1.3. Arheološka baština

Arheološka baština obuhvaća sva materijalna i nematerijalna dobra, nasljeđe, nalazišta, folklor i građevine. Zahvaljujući arheologiji, čovjek tijekom svoga života u potpunosti može biti upoznat sa životom svojih predaka i s njihovim načinom življenja, koje potom može detaljnije istraživati ili se njime koristiti. U današnje vrijeme, kada je na tržištu sve zastupljeniji kulturni turizam koji uključuje turizam baštine, turizam događaja, kreativni turizam i arheološki turizam, potrebno je promovirati arheološke lokalitete koji su dostupni za javnost raznim turističkim agencijama, turoperatorima, lokalnim zajednicama, ali i svim ostalim turističkim činiteljima koji izravno utječu na turizam. Arheološki lokaliteti ne smatraju se samo repetitivnim kulturno-povijesnim znamenitostima, već tvore jednu zajednicu koju treba vrednovati u širem kontekstu, upravo kako bi se spoznao njihov značaj. Danas se arheološka baština prezentira na mnoge načine poput usmene interpretacije na mjestu arheološkoga lokaliteta, raznim brošurama i vodičima u kojima su ispričane priče o lokalitetima ili pak projektima oživljene povijesti koji su često na mapi godišnjih turističkih događanja.¹³

U Republici Hrvatskoj nalazi se mnoštvo primjera koji prikazuju kako upravo arheološka baština postaje važan čimbenik turističke ponude zbog čega se zapravo radi na opsežnim arheološkim istraživanjima i odgovarajućim prezentacijama najatraktivnijih arheoloških nalazišta. U suradnji Ministarstva turizma i Arheološkoga muzeja u Zagrebu predstavljeno je *20 top arheoloških destinacija Hrvatske* gdje se ističu arheološki lokaliteti priobalnoga i kontinentalnoga područja Republike Hrvatske te UNESCO-ova odredišta o kojima će se govoriti nadalje u radu.

U Istri je znatan broj arheoloških nalazišta koja i dalje nisu u dovoljnoj mjeri valorizirana, ali su potencijalno vrlo atraktivna, zbog čega se i radi na njihovoj valorizaciji kako bi se što bolje integrirala u turističku ponudu. Kada se govori o istarskoj arheološkoj baštini i njezinoj valorizaciji, vrlo je važno spomenuti 1902.

¹³ Mihelić, S., (ur.), 2011., *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Arheološki muzej, Zagreb, str. 17.

godinu kada se u Puli prvi put otvorio Gradski muzej koji se nalazio u samom centru grada nedaleko od Slavoluka Sergijevaca. S godinama se Gradski muzej spojio s Državnom zbirkom, pa je tako dobio i novo sjedište nedaleko od Dvojnih vrata gdje je smješten i danas pod nazivom Arheološki muzej Istre, koji je dobio 1947. godine. Arheološki muzej Istre (sl. 3) predstavlja razvoj materijalne kulturne baštine na prostoru Istre od prapovijesti do posljednjega tisućljeća prije Krista iz nekropola starih Histra – naroda koji je obitavao na području Istre. Arheološki je muzej danas većinskim dijelom uspostavljen kao Arheološki odjel, a čine ga prapovijesna, antička, srednjovjekovna i novovjekovna zbirka.¹⁴

Slika 3. Arheološki muzej Istre u Puli

Izvor: <https://nocmuzeja.hr>

¹⁴ Arheološki muzej Istre, 2021., *Povijest muzeja*, dostupno na: <http://www.ami-pula.hr/o-muzeju/povijest/>, posjećena 27. srpnja 2021.

2. ARHEOLOGIJA I TURIZAM

Globalni trendovi utjecali su na promjene interesa turista i način putovanja. Turisti posebnih interesa na svome putovanju žele doživjeti iskustvo, novitet, edukaciju i aktivnost zbog čega su kulturni i kreativni turizam u porastu. Kultura u pojedinim destinacijama egzistira kao dodatna turistička ponuda gdje se turistima nudi razlikovnost naspram drugih destinacija. Strategija razvoja hrvatskoga kulturnog turizma definira tri tipa kulturnih turista:

- ❖ turisti privučeni kulturom: glavni im motiv nije kultura, ali u doticaju s njom uživaju
- ❖ turisti inspirirani kulturom: motivacija im je izrazito kulturna, ali je usmjerena samo na određene veće kulturne događaje
- ❖ turisti motivirani kulturom: glavni im je motiv kultura i sve ono što ona donosi i što iz nje mogu naučiti.¹⁵

Upravo ti turisti koji su motivirani kulturom pravi su kulturni turisti koji na svojem putovanju najčešće posjećuju različite kulturne atrakcije te im motivacija uvijek ostaje u djelokrugu kulture. Arheološki turizam često uključuje hobističke interese, ali i kreativnost, pa ga se stoga može svrstati u usko specijalizirane kategorije kulturnoga turizma.

Arheološki turizam alternativni je oblik kulturnoga turizma koji u prvi plan stavlja povijesnu arheologiju, odnosno zaštitu arheoloških lokaliteta. Naime, turizam je danas jedan od globalno najpopularnijih društvenih fenomena u čijem je središtu, između ostalih, interes i za arheologiju iz razloga što sudionici u turizmu sve više postaju aktivni izlagači u reinterpetaciji prošlosti. Arheologija u praksi omogućava upoznavanje života naših predaka predstavljajući načine oblikovanja njihovih života i razvijanja njihove zajednice. Poticanje znatiželje i zanimanja turista za arheologiju destinacije može se potaknuti povijesnim pričama koje se zasnivaju na provjerenim činjenicama koje su prikupljene znanstvenim putovima kao i onim mističnim mitovima i pričama kojima se potiče mašta i zanimanje za arheološke lokalitete.¹⁶

¹⁵ Mihelić, S., (ur.), 2011., *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Arheološki muzej, Zagreb, str. 19.

¹⁶ Ibid., str. 27.

2.1. Arheologija

Naziv *arheologija* potječe od starogrčkih riječi *αρχαίος* (star, drevan) i *λογος* (riječ, pripovijest) čije je prvobitno značenje *pričanje starih priča*. Osim značenja koje je prvobitno dano, ona se također tumači kao znanost kojom se proučavaju i objašnjavaju materijalni čovjekovi ostatci s ciljem rekonstrukcije cjelokupnoga načina života. Arheologija se dijeli na dvije vrste:

- ❖ prapovijesnu arheologiju – predmet proučavanja razne su kulture i civilizacije koje ne poznaju pismo
- ❖ povijesnu arheologiju – predmet su proučavanja kulture i civilizacije koje se koriste pismom.

U Republici Hrvatskoj arheologija se dijeli na prapovijesnu, antičku i srednjovjekovnu arheologiju, a 2009. godine uvedena je i nova grana arheologije, a to je novovjekovna arheologija koja se bavi proučavanjem kulturnih ostataka pismenoga društva, koja su bila sposobna bilježiti vlastitu povijest kako bi se razlikovali od drugih.¹⁷

Mnoge teme u arheologiji uvelike ovise o povijesnim zbivanjima određenoga područja, ali i o afinitetima arheologa jer se neprestano otvaraju nova područja interesa. S obzirom na to da zapravo nijedna znanstvena disciplina ne može samostalno sagledati sve aspekte jedne civilizacije, potrebna je suradnja više znanstvenih disciplina. Humanističke i društvene znanosti manje se nego ostale uključuju u arheološka istraživanja koja uključuju razvoj društva, ekonomske pretpostavke društvenih promjena i slično, a mogu zapravo vrlo dobro pogodovati rekonstrukciji društvenih zbivanja i života jer je ono temeljit i cjelovit rezultat arheološkoga rada.¹⁸

¹⁷ Bebek, A., 2018., *Novovjekovna arheologija u Hrvatskoj – problemi metodologije, terminologije i imena*, hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, str. 302.

¹⁸ Ibid., str. 315.

2.2. Arheološki turizam

Arheološki turizam oblik je kulturnoga turizma u kojem je glavni cilj promidžba strasti vezana za arheologiju jer zainteresiranim turistima daje na raspolaganje širok raspon zbivanja, aktivnosti i mogućnosti posjeta poput posjeta muzeja, posjeta arheološkim lokalitetima, parkovima, putovanja po arheološkim stazama i kulturnim rutama te sudjelovanja na različitim kulturnim atrakcijama koje se temelje na arheološkoj baštini. Takva vrsta turizma visoko je plasirana u mnogim državama te je vrlo važan segment, koji je i dalje nedovoljno razvijen i valoriziran iako je potencijalno iznimno kvalitetan, zanimljiv i atraktivan resurs.¹⁹

Primarne ponude u turizmu često se vežu uz krilaticu 3S, najpoznatiju marketinšku vrijednost, koja definira motive *Sun, Sand & Sea*. Pojavom novih selektivnih oblika u turizmu 3S polako se prepušta novoj krilatici 3E, koja obuhvaća Education, Excitement & Entertainment. Taj 3E nastoji zapravo potaknuti interes na jednu višu razinu ponude u razvijeniji i svakako privlačniji oblik turizma, a riječ je o poticanju razvoja inovativnoga turističkog proizvoda, koji objedinjuje kulturnu i povijesnu baštinu s ciljem da zainteresiranim turistima proširi vidike o određenoj turističkoj destinaciji.²⁰

Kako bi se riješili ključni problemi održivosti aktualnoga modela masovnog turizma, potrebno je razvijati posebne oblike turizma koji primjereno valoriziraju jedinstvene prirodne i kulturne resurse. U tom kontekstu velik potencijal ima i razvoj arheološkoga turizma čemu treba pristupiti sa stručnih pozicija kako bi se taj segment mogao na profesionalan i stručan način razvijati, a to je na način da se očuvaju lokaliteti te da ih se zaštiti od uništenja, što se jedino može postići odgovarajućom prezentacijom arheoloških nalazišta.²¹

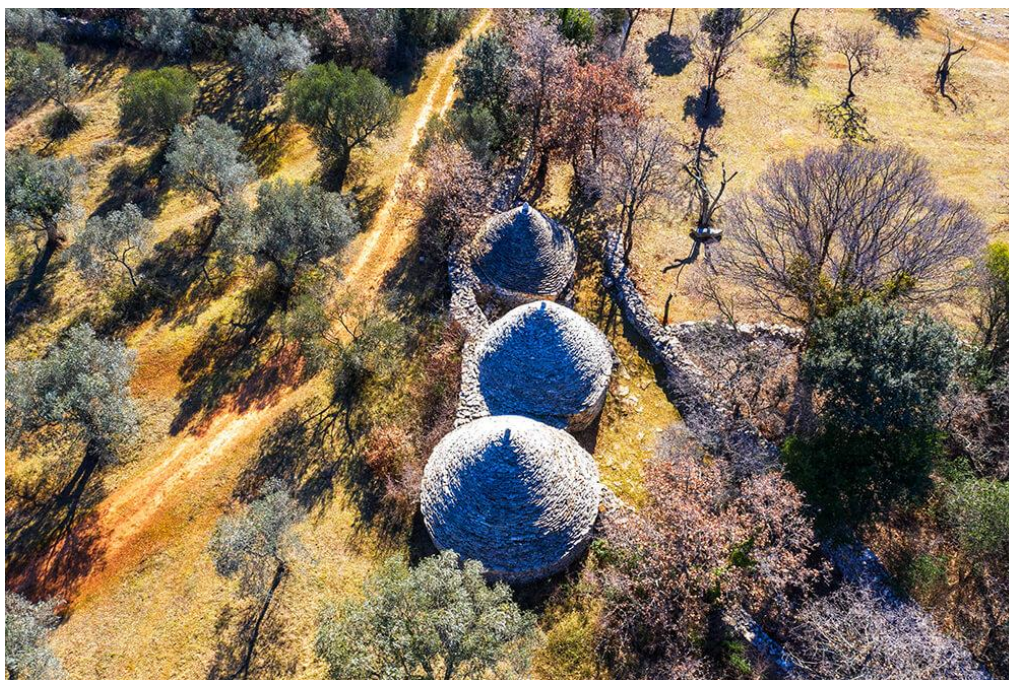
Grad Vodnjan krenuo je s ciljem osmišljavanja novih sadržaja za inovativnu interpretaciju kulturne baštine, kojima je glavni cilj očuvati kulturnu baštinu. Prema projektu *Archeodanube* iz srpnja 2020. godine Vodnjan osmišljava nove sadržaje za inovativnu interpretaciju kulturne baštine s ciljem očuvanja kulturne baštine za daljnje generacije prezentirajući je pomoću stvaranja arheoloških parkova i razvijanjem

¹⁹ Mihelić, S., (ur.), 2011., *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Arheološki muzej, Zagreb, str. 21.

²⁰ Gavranović, A., 2019., Hrvatska, iseljeničtvo, svijet, *Dug put od 3S do 3E*, dostupno na: <https://www.hia.com.hr/kolumne/item/10605-dug-put-od-3s-do-3e>, posjećena 30. srpnja 2021.

²¹ Mihelić, S., (ur.), 2011., *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Arheološki muzej, Zagreb, str. 8.

arheološkoga turizma. U tom projektu sudjeluju i ostale institucije s područja Vodnjana, a najveću pažnju usmjeravaju na postavljanje inovativnih digitalnih alata u vodnjanskom *Parku kažuna* (sl. 4) pomoću kojih će biti prikazana vodnjanska kulturna baština, povijest i tradicija. Zahvaljujući tim alatima, turisti će moći saznati kako su se nekada gradili kažuni i čemu su služili, kao i informacije o cijeloj povijesti svih arheoloških nalazišta u okolici Vodnjana. Cilj je projekta da se kulturna baština i arheološka nalazišta koja se nalaze izvan Vodnjana uklope u društveno tkivo Vodnjana na način da se u prostorne planove Grada uklope i arheološka nalazišta te će time za svakoga partnera koji sudjeluje u projektu biti izrađen i dokument *Archeo plan* koji će predstavljati buduću Strategiju očuvanja i razvoja kulturne baštine na području Vodnjana.²²

Slika 4. Park kažuna u Vodnjanu

Izvor: <https://vodnjandignano.com>

²² TV NOVA, 2020., *Projekt Archeodanube valorizirat će kulturnu baštinu Vodnjana*, dostupno na: <https://tvnova.hr/emisije/vijesti-tvn/4453-projekt-archeodanube-valorizirat-ce-kulturnu-bastinu-vodnjana.html>, posjećena 31. srpnja 2021.

2.3. Integrirani modeli zaštite, prezentacije i turističke valorizacije arheološke baštine

Valorizacija kulturne i arheološke baštine podrazumijeva proces usklađivanja svih podataka vezanih uz mogućnosti same održivosti destinacije, koja je često preporuka u valorizaciji kulturne i arheološke baštine. Istra se kao turistička destinacija razvija prema načelima održivoga turizma te optimalno razvija selektivni, kulturni i arheološki turizam. Održivi turizam destinacije najčešće se razvija u suglasju s lokalnim stanovništvom na način da se ne ugrožava okoliš, pridonosi očuvanju tradicije te da turisti ne ometaju svakodnevni život lokalne zajednice.²³ Kada se govori o održivoj destinaciji, važno je naglasiti da se ondje razvija turizam koji osigurava tri temeljne kategorije održivosti:

- ❖ integritet ekosustava
- ❖ ekonomska učinkovitost
- ❖ društvena jednakost.

Ako se dogodi situacija da se sva tri temelja poštuju, tada dolazi do situacije održivosti, no ne može se reći da će se održivi razvoj turizma postići u cijelosti, upravo zato što svaki sektor ostavlja štetni utjecaj po zajednicu, kulturu ili ekonomiju. Zbog takvih posljedica pojedinac mora minimizirati negativne ekološke i sociokulturne učinke, a to će učiniti upravo valorizacijom kulturnih resursa. U trenutku kada određeno kulturno dobro može postati i generator profita, raste i potreba njegova očuvanja, a tako se osigurava i trajnost samomu kulturnom dobru. Održivo korištenje kulturne baštine podrazumijeva njezinu zaštitu i korištenje, a korištenjem kulturne baštine u turizmu generira se prihod koji se ponovno ulaže u njezinu zaštitu. Upravo iz toga razloga može se reći da je turizam taj koji doprinosi revitalizaciji i zaštiti baštine kulturnim i arheološkim turizmom.

Arheološki turizam i valorizacija kulturne baštine u prvi plan stavljaju interpretaciju baštine koja je često osnova za njezinu turističku valorizaciju. Interpretiranje baštine definirano je kao komunikacijski proces u kojem se na edukativan i zanimljiv način posjetiteljima otkriva značenje baštine i pomaže im u njezinu shvaćanju i doživljavanju. U stručnoj literaturi jasno se ističu tri osnovne uloge interpretacije baštine, a to su da se posjetitelja obrazuje, zabavi i zainteresira te da

²³ Vojnović, N., 2016., *Održivi turizam unutrašnje Istre*, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula, str. 182.

se kod njega izazove osjećaj poštovanja prema određenom kulturnom dobru.²⁴ Mediji interpretacije same baštine mogu biti:

- ❖ vodič na lokalitetu
- ❖ vanjski paneli
- ❖ tiskani materijali
- ❖ audiovodstvo
- ❖ centar za posjetitelje i izložbe.²⁵

U modelima valorizacije baštine i njezine prezentacije ističe se nekoliko ključnih primjera, koji će se objasniti u nastavku rada.

Prvi je od modela valorizacije arheološke baštine interpretacija baštine *storytelling* doživljajem, odnosno pripovijedanjem s autentičnom pozadinskom pričom. *Storytelling* se najčešće veže uz nematerijalnu baštinu, a često su lokacije koje se *storytellingom* pripovijedaju povezane s mitovima ili legendama čime predstavljaju materijalnu baštinu. Ono što se postiže *storytellingom* jest autentičnost i interaktivnost koja na posjetitelja može ostaviti jedino pozitivan dojam. Kao što je prethodno rečeno u radu, u današnjem je svijetu turizma sve više kulturnih turista koji traže vrlo autentična lokalna iskustva gdje će doći u izravan doticaj s ljudima, zajednicom, kulturom ili hranom, koje u suštini mogu biti vrlo dobar temelj kao izvor priče. Upravo zbog toga dolazi do zaključka kako je upravo *storytelling* jedan od načina kako ispričati priču određenom interakcijom s destinacijom i infrastrukturom koja će u konačnici činiti kulturni turistički proizvod. Ono što se nastoji pobuditi kod posjetitelja tijekom *storytellinga* jest povezati ga s mjestom, povezati intelekt i osjećaje, stvoriti interes te učiniti da posjetitelju bude stalo do određenoga arheološkog lokaliteta ili kulturne baštine koja se na tom lokalitetu nalazi.²⁶ Kao jedan od vrlo uspješnih *storytelling* programa ističe se *Istra Inspirit* (sl. 5), koji već godinama radi na projektu doživljajnog turizma raznim turama, festivalima i doživljajima te obogaćuje istarsku kulturno-turističku ponudu, upotrebljavajući istarske legende i mitove, a naglasak stavlja na valorizaciju neiskorištenih postojećih resursa kulturne i

²⁴ Slunjski, R., 2017., *Turističko-geografski pristup u valorizaciji kulturne baštine*, Vol. 16, No. 31, Podravina, str. 166., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/190710>, posjećena 17. srpnja 2021.

²⁵ Ibid., str. 166.

²⁶ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2020., *Priručnik participativnog turizma koji povezuje zajednicu i kulturu storytellingom*, dostupno na: https://mint.gov.hr/UserDocImages/AAA_2020_ABC/c_dokumenti/200128_prirucnik_PT_hrv.pdf, posjećena 03. kolovoza 2021., str. 26.

povijesne baštine. Prema njihovoj definiciji „storytelling opisuje društvenu i kulturnu aktivnost dijeljenja priča koristeći improvizaciju, glumu i uljepšavanje. Pripovijedanje može biti u svrhu zabave, obrazovanja i očuvanja kulturne baštine. Jedinstvena je ljudska sposobnost i jedan od najstarijih umjetničkih oblika. Oživljava riječi i svijet o kojem pripovijeda (povijest), potiče maštu i stvara osjećaj zajedništva među pripovjedačima i slušateljima.“²⁷

Slika 5. Izvođači – Istra Inspirit

Izvor: <https://www.istrainspirit.hr>

Drugi su model valorizacije kulturne rute kao inovativni alat za razvoj. Naime, razvoj kulturnih ruta može biti od velike važnosti za očuvanje, valorizaciju i davanje nove dimenzije kulturnoj baštini. Ona isprva može biti vrlo dobar temelj za očuvanje raznolikih kulturnih identiteta, dok s druge strane može poticati međugeneracijsku komunikaciju. Prema Vijeću Europe kulturne rute vrlo su važan alat čiji je cilj razvoj i promocija itinerera temeljenih na kulturnom konceptu ili povijesti. Također, Vijeće Europe objašnjava da kulturna ruta sadrži veliki potencijal za stvaranje novih

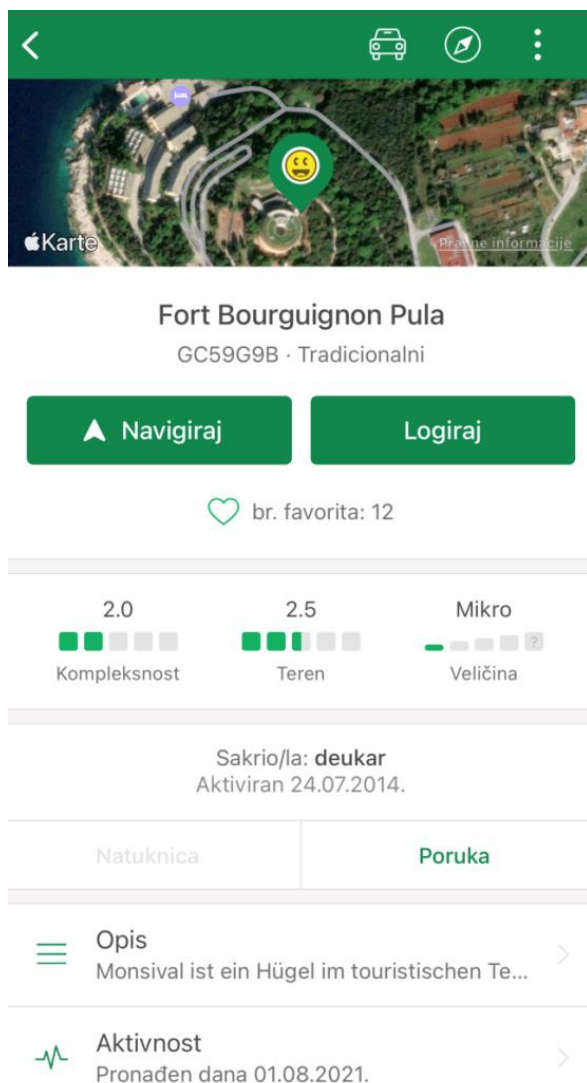
²⁷ Ibid., str. 26.

turističkih proizvoda prateći turističke trendove na tržištu.²⁸ Na području Istre moguće je kreirati razne kulturne rute ovisno o pretpostavljenim preferencijama posjetitelja.

Treći model valorizacije, ujedno i ideja autorice završnoga rada, valorizacija je arheoloških lokaliteta *geocachingom*. *Geocaching* je, može se reći, uzbudljiva avantura u kojoj se pojedinac usmjerava na potragu malih vodootpornih kutijica koje su skrivene na otvorenim mjestima, najčešće na arheološkim lokalitetima. U svakoj kutijici nalazi se nešto drugo, ovisno o tome što osoba koja je sakrije u njoj želi ostaviti. Moguće ga je pronaći besplatnom aplikacijom koja se može preuzeti na pametnim telefonima i istraživača vodi sve do lokaliteta na kojem je kutijica sakrivena. Većina kutijica ima dnevnik u kojem se može ostaviti poruka, a zadovoljstvo pronalaskom kutije nagrada je za sebe. No također moguće je pronaći i čudan niz sitnica koje su ljudi ostavili radi zamjene. Prednost ovakve vrste valorizacije *geocachingom* jest ta što dolaskom na određenu lokaciju u kojoj se nalazi *geocache*, istraživač aplikacijom može saznati mnogo informacija o samoj lokaciji koja se nalazi u opisu, a napisana je na trima jezicima: engleskom, njemačkom i hrvatskom (sl. 6).

Dakle, osim primarne namjene, aplikacija ima i sekundarnu namjenu, a to je istraživača informirati o arheološkom lokalitetu pružajući vrlo zanimljive činjenice poput razloga izgradnje lokaliteta ili određenoga artefakta kao i njegove namjene u povijesti, što kod posjetitelja može pobuditi veliki interes za vrednovanjem lokacije, odnosno arheološkoga lokaliteta. Među raznim lokalitetima kao konkretan primjer predložena je tvrđava Bourguignon, koja se nalazi na brdu Fort Monsival nedaleko od centra Pule. Tvrđava Bourguignon austrougarska je građevina koja se koristila u raznovrsne svrhe, a ponajprije kao mjesto okupljanja za ljubitelje elektroničke glazbe. Danas se utvrdom koristi Arheološki muzej kao depom, a utvrda ima i potencijal i za kreativniju valorizaciju.

²⁸ Katica, D., (ur.), 2021., *Istraživanje: kulturne rute – inovativan alat u razvoju i povećanju atraktivnosti ruralnih područja*, Hrvatska udruga za turističke i kulturne rute „TUR KULTUR“, Zagreb, str. 1–5.

Slika 6. Primjer Fort Bourguignona u aplikaciji

Izvor: autorica rada

3. ARHEOLOŠKI PARKOVI

Arheološki parkovi mjesta su na kojima su arheološka nalazišta uređena za posjete, razgledavanje i edukaciju. Mogu biti ili u urbanom ili izvan urbanoga okruženja, a pod time se podrazumijeva fizički raspored arheoloških ostataka konzervacijom ili drugim oblicima zaštite, raspored staza i druge opreme koja omogućuje kretanje i boravak posjetitelja. Njihova je povezanost s turizmom neupitna, ali imaju i važnu ulogu u ispunjavanju rekreacijskih i obrazovnih potreba lokalnoga stanovništva. Mnoga su istraživanja pokazala da postoji povećana svijest o važnosti predstavljanja baštine u javnosti te da se odgovarajuća i dobro promišljena prezentacija važnih i atraktivnih arheoloških nalazišta smatra veoma važnom.²⁹

3.1. Karakteristike muzeja – oživljena povijest

Pojam *oživljena povijest* prvi se put spominje u brošuri Službe nacionalnih parkova Sjedinjenih Američkih Država 1970. godine bez jasnoga i preciziranoga značenja. Oživljena je povijest u prošlosti shvaćena na mnoge načine i znači različite stvari za različite autore. *Jay Anderson* prvi je put jasnije definirao oživljenu povijest njezinim trima glavnim funkcijama:

- ❖ Oživljena povijest tumači kako su nekada ljudi živjeli.
- ❖ Oživljena povijest koristi se kao alat za ispitivanje teorija i istraživanje materijalne kulture.
- ❖ Oživljenom povijesti kreiraju se povijesni likovi koji se na neki način vraćaju u život.

Međunarodna organizacija *The Association for Living History, Farm and Agricultural Museums*, koja se od 1970-ih godina bavi oživljavanjem povijesti, smatra kako je oživljena povijest zapravo napor povijesnih muzeja i ostalih obrazovanih organizacija koje nastoje okupiti publiku i dočarati povijest kako bi ona utjecala na njihov današnji život. Upravo zahvaljujući tome oživljena povijest formirana je kao obrazovna i zabavna aktivnost koja ima cilj simulirati događaje koji su se dogodili u prošlosti koristeći se kostimiranim sudionicima i povijesnim artefaktima na mjestima

²⁹ Buršić-Matijašić, K., Matijašić, R., 2017., *Management of Archaeological Heritage in Istria County* In: Urošević, N., and Afrić Rakitovac, K. (eds.), *Models of Valorisation of Cultural Heritage in Sustainable Tourism*, Juraj Dobrila University, Pula, str. 188-189.

koji su od velikoga povijesnog značaja zbog čega se ona često i smatra svojevrsnim muzejskim kazalištem.³⁰

Oživljena povijest najčešće se prikazuje demonstracijom svakodnevnih aktivnosti koje su se odvijale u povijesti uključujući karakteristične vještine određenoga lokaliteta poput kuhanja, pranja, tkanja, čišćenja itd.

U Istri je zaživjelo nekoliko tipova oživljene povijesti:

- ❖ festivali
- ❖ interpretacije u prvom licu
- ❖ određeni kombinirani događaji.

Većina takvih događanja odvija se u ljetnim mjesecima, što je zapravo i najpogodnije vrijeme za ovakvu vrstu događaja, upravo jer je tada u Istri najviše turista koji se mogu upoznati s identitetom mjesta u kojem borave. Za mnoge je takav tip prezentacije povijesti zasigurno zanimljiviji u odnosu na drukčije tipove interpretacije povijesti jer upravo oživljena povijest uključuje zabavni aspekt, odnosno doživljaj, a doživljaj je, kao što je prethodno rečeno, srž današnje ponude određenoga mjesta, a upravo ovakvi programi oživljene povijesti mogu biti doživljaj i kreativnost kojima bi se ujedno mogla proširiti kulturna različitost i turistička ponuda lokaliteta.

3.2. Arheološki parkovi u Hrvatskoj

Priobalni dio Republike Hrvatske obuhvaća arheološke lokalitete na području Istre, Kvarnera, Dalmacije i otoka, dok kontinentalna Hrvatska obuhvaća područje Krapine, Zagreba, Varaždinskih Toplice, Siska i Vukovara. Od najpoznatijih priobalnih područja u Istri svakako se među prvima ističe Pula, grad stariji od 3000 godina. Najpoznatiji su spomenici koji se ondje nalaze Amfiteatar u Puli,³¹ sagrađen u 1. stoljeću poslije Krista, malo rimsko kazalište, Augustov hram, Slavoluk

³⁰ International museum theatre alliance, 2021., *Frequently Asked Questions*, dostupno na: <http://imtal-us.org/FAQ>, posjećena 24. kolovoza 2021.

³¹ Spomenik poznat i pod nazivom pulska Arena, a u narodu je poznat i kao Divić-grad.

Sergijevaca, Dvojna vrata, Herkulova vrata, gradske zidine i mnogi ostali kulturno-povijesni spomenici očuvani sve do danas.³²

Od arheoloških lokaliteta na Kvarneru potrebno je izdvojiti grad Rijeku i arheološki park Tarsatički principij, koji je specifičan spomenik kasne antike u centru Grada. Nadalje na Kvarneru, točnije na Krku, Cresu i Lošinju, istaknuta su mnoga arheološka nalazišta, a najatraktivnijim se smatra arheološki park Mirine Fulfinum, koji se nalazi na otoku Krku (sl. 7).

Slika 7. Arheološki park Mirine Fulfinum

Izvor: <https://www.visit-omisalj-njivice.hr>

U kontinentalnoj Hrvatskoj najpoznatije je nalazište krapinskoga pračovjeka Hušnjakovo, koji je ujedno i prvi zaštićeni paleontološki spomenik prirode u Republici Hrvatskoj. Arheološka nalazišta kontinentalne Hrvatske čine i ostali gradovi poput Varaždina u kojemu se nalaze Varaždinske Toplice, koje su u razdoblju od 1. do 4. stoljeća bile rimsko naselje poznato po termalnoj vodi, zatim Sisak čija prva nalazišta datiraju još od željeznoga doba, zatim Vukovar, grad poznat po Muzeju vučedolske kulture, koji je ujedno i muzej na otvorenom. Republika Hrvatska obiluje brojnim arheološkim nalazištima koja već funkcioniraju kao arheološki parkovi ili se tek

³² Klarić, V., Kušan, D., 2016., *20 top arheoloških destinacija Hrvatske*, Ministarstvo turizma, Zagreb, str. 6.

razvijaju s ciljem da posjetiteljima pruže cjelokupni doživljaj i uvid u prošla vremena i način života.³³

3.3. Istarski arheološki parkovi: Put bogova

Tradicija arheologije u Istri traje već nešto duže od sto godina, a brojni su nalazi na vidjelo izišli slučajno kao posljedica iskopa za građevinske radove ili pak pri obradi poljoprivrednih zemljišta. Neka su otkrića pohranjena u muzejima, dok se ostala s kojima to nije bilo moguće konzerviraju i pokazuju na izvornom mjestu. S obzirom na bogatstvo istarske arheološke baštine, još je uvijek malo uređenih arheoloških parkova, međutim postoje određeni modeli valorizacije poput kulturnih ruta istarskih arheoloških parkova – Put bogova, koji svojim materijalnim ostacima otkrivaju nekadašnji život na prostorima Istre (sl. 8).³⁴

Slika 8. Istarski arheološki parkovi: Put bogova; kulturna ruta

Izvor: <http://www.istria-culture.com>

³³ Ibid., str. 7.

³⁴ Brajčić, M., 2014., *Arheološki parkovi u Hrvatskoj: stanje i perspektive*, Filozofski fakultet u Splitu, Split, str. 123.

Pula i Poreč izrazito su bogati gradovi arheološkim nalazištima, a ispod današnjih ulica i kuća nalaze se ostatci rimskoga Parentiuma i Pule. Na primjeru Pule može se istaknuti nekoliko arheoloških nalazišta, a prvo je iza zgrade nekadašnje banke na Forumu, potom iza Arheološkoga muzeja Istre gdje se nalaze ostatci maloga rimskog kazališta. Zahvaljujući brojnim rimskim spomenicima poput Amfiteatra, Augustova hrama, Slavoluka Sergijevaca, Dvojnih vrata i maloga rimskog kazališta, koji su uglavnom gotovo sačuvani u potpunosti, čine dojmljivu cjelinu iz koje se može uočiti veličina antičke *Colonie Iulie Pole Pollentie Herculanee* kako se u to doba zvala. U neposrednoj su blizini Pule arheološki park Nezakcij, koji je ujedno i glavni grad naroda Histra, zatim Vižula kraj Medulina, koja je prethodno spominjana u radu kao uređeni arheološki park, Monkodonja kraj Rovinja i Nacionalni park *Brijuni*.

Arheološki park Nezakcij kraj Valture arheološko je mjesto na brežuljku Glavica značajno po tome što se smatra glavnim gradom naroda Histra – narod koji se formirao u željeznom dobu na poluotoku Istre. Nezakcij je bio najveće političko i kulturno središte u kojemu je stolovao kralj Epulon, poznat još i kao histarski kralj. Najstariji nalazi na prostoru Nezakcija datiraju od 11. stoljeća prije Krista pa sve do 3. stoljeća prije Krista. On je bio nastanjen još i prije same pojave Histra, točnije od onda kada potječu tragovi gradinskoga naselja. Vrijedni nalazi kao što su ukrašene žare iz grobova, koštani konjić s konjanikom, kameni spomenici poput ukrašenih ploča s uklesanim spiralama, skulpture nagog konjanika, dojilje – žene koja rađa, žrtvenici i nagi dijelovi tijela mladića dokaz su visokoga razvoja kulture i važnosti.³⁵

Monkodonja se nalazi na uzvisini pet kilometara istočno od Rovinja, a ujedno je i primjer monumentalno izgrađene utvrde protourbanog karaktera otkriveno 1953. godine kada su izvršena i prva iskopavanja (sl. 9). Bila je opasana gotovo kilometar dugačkim bedemom, širine oko tri metra, a visina mu je iznosila preko tri metra. Vanjsko i unutrašnje lice samoga bedema izgrađeno je od monumentalnih blokova, dok je prostor između njih zatrpavan sitnijim kamenjem. Monkodonja je u povijesti bila gusto naseljena sa svega dvije do tri tisuće ljudi, a karakterizirale su je kuće kvadratnoga oblika. Ponajprije je bila istraživana 50-ih godina 20. stoljeća, a do sada su ondje uspješno istražene tehnike i načini gradnje te se smatra vrlo atraktivnim arheološkim parkom. Smještena je na platou te je nepravilne elipse. Na samom vrhu

³⁵ Ibid., str. 130-131.

u gotovo pravilnom pravokutniku nalazile su se kuće najvišega sloja zajednice, dok su u nižim dijelovima bili obrtnički prostori.³⁶

Slika 9. Monkodonja

Izvor: <https://www.istria-culture.com>

Poluotok Vižula u Medulinskom zaljevu ima bogatu kulturnu baštinu od neolitika do razdoblja kasne antike. Periodična istraživanja pokrenuta su još 1995. godine, a paralelno je istražena i velika antička nekropola s preko 500 grobova. Općina Medulin u okviru svoje strategije razvoja turizma osmislila je i valorizirala

³⁶ Ibid., str. 129-130.

Vižulu pretvarajući je u ekoarheološki park u kojem se nalazi višenamjenski i multimedijски muzej-paviljon.³⁷

Otočje Brijuni, koje se nalazi nasuprot malomu gradiću Fažani, obiluje raznolikom kulturno-povijesnom baštinom koja se veže od prvih osnivanja prapovijesnih naselja na tom području pa sve do stvaranja modernih suvremenih lječilišta. To dugo razdoblje ostavilo je dubok trag na arheološke ostatke od čega ih se danas broji na oko sto lokacija. Brijunsko otočje skup su spomenika kulture i prirode, a zahvaljujući istraživanjima arheologa i konzervatora Antona Gnirsa, nađeni su ostatci predrimskih gradina, velebnih rimskih građevina te kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih crkava i utvrda.³⁸

Od poznatih arheoloških lokaliteta koji se nalaze u Poreču najveća se pozornost pridaje hramu boga Marsa u koji je tijekom vremena doneseno i drugih nalaza te on danas kao takav čini lapidarij na otvorenom. Također, u Poreču je vrlo atraktivan Červar-Porat, turističko naselje karakteristično po arheološkim istraživanjima i uređenju arheoloških parkova koje je prije tridesetak godina povezivao turizam i povijesno nasljeđe. Loron, poluotok koji se nalazi nasuprot naselju Červar-Porat, poznato je kao antičko arheološko nalazište na zapadnoj obali Istre zbog velikih koncentracija amfora i drugih keramičkih materijala. Obiluje raznim arheološkim nalazištima, a jedno od najpoznatijih ostatci su rimske ladanjske vile (sl. 10) koja je izvorno bila proširena za cara Tiberija u vrijeme kada su Poreština i Červarsko polje postali dio velikoga poljoprivrednog kompleksa na kojem su se uzgajale masline i grožđe.³⁹

³⁷ Buršić-Matijašić, K., Matijašić, R., 2017., *Management of Archaeological Heritage in Istria County* In: Urošević, N., and Afrić Rakitovac, K. (eds.), *Models of Valorisation of Cultural Heritage in Sustainable Tourism*, Juraj Dobrila University, Pula, str. 194.

³⁸ Sinčić M., 1992., *Brijuni – otočje djevičanske ljepote*, Pula, str. 15.

³⁹ Brajčić, M., 2014., *Arheološki parkovi u Hrvatskoj: stanje i perspektive*, Filozofski fakultet u Splitu, Split, str. 126-128.

Slika 10. Ostatci rimske ladanjske vile u Červar Portu

Izvor: <https://www.istria-culture.com>

Arheološki park Betiga nalazi se svega kilometar sjeveroistočno od turističkoga naselja Barbarige, a obiluje mnoštvom neistraženih pretpovijesnih nalazišta. Od arheoloških lokaliteta koji se ondje nalaze ističu se ostatci ranokršćanske crkve svete Agneze te arheološki obrisi samostana svetoga Andrije.⁴⁰

U blizini Kanfanara smješten je Dvigrad, naselje koje posjetiteljima pruža uvid u spoznaju kako su nekada izgledali srednjovjekovni istarski gradovi (sl. 11). Dvigrad je u povijesti bio utvrđen na srednjovjekovnom naselju, točnije Kaštelu od kojega su danas ostale samo ruševine jer se većina stanovništva iselila zbog epidemije, ali i ratnih razaranja koja su se ondje zbivala. Upravo zahvaljujući izvanrednom strateškom položaju od kojih su blizina vode i obilje plodnoga tla, područje je naseljeno već u prapovijesti, međutim danas ondje nema ljudskih života jer je ono postalo ruševina koja predstavlja vidljive ostatke urbanoga naselja u Istri i pruža jedinstvenu sliku potpuno očuvanoga tipičnog srednjovjekovnog grada, tj. kaštela.⁴¹

⁴⁰ Ibid., str. 124.

⁴¹ Ibid., str. 127.

Slika 11. Dvigrad

Izvor: <https://www.bale-valle.com>

4. STUDIJA SLUČAJA OPĆINE VRSAR: PROJEKT *ARCHAEOCULTOUR*

Vrsar je naselje u Istri smješteno na istaknutom brežuljku neposredno uz obalu s kojega su dobro vidljivi otoci, otočići, uvale i dražice. Ono je naseljeno već od najranije prapovijesti, odnosno od starijega kamenog doba i otad pa sve do danas smatra se jednim od najvažnijih središta istarskoga turizma. Osim atraktivnih vidikovaca poput svetoga Antuna Padovanskoga, koji je između ostaloga najveći od svih vidikovaca u Vrsaru, Sveti Martin, Bepo i Tonina te Casanova, veliku vrijednost predstavlja i njegova starogradska jezgra sa starim kamenim kućama podignutim u tradicijskom graditeljskom slogu. Vrsar se urbanistički oblikovao od prijelaza kasne antike u srednji vijek. Najbolje su očuvani dijelovi zidina kraj Velikih i Malih vrata te dvije romaničke kule koje su činile dio fortifikacijskih sustava te vlastite zidine vrsarskoga kaštela. Od arheoloških nalazišta najpoznatiji je Gavanov vrh (tal. *Monte Ricco*), koji se nalazi jedan kilometar istočno od Vrsara, s lijeve strane ceste prema Rovinju, gdje su pronađeni fragmenti keramike iz brončanoga doba. Od ostalih arheoloških lokaliteta izdvajaju se gradine poput Montegona, Mukabe i otok Sveti Juraj, grobni tumuli, tj. kamene gomile ispod kojih su pokopani pokojnici te ostatci rimskih rustičnih vila. Jedna od rustičnih vila, *Alla Villa*, imala je peristil, tj. prostor sa stupovima i podove od višebojnoga mozaika, dok su zidovi nekih prostorija bili oslikani višebojnim freskama. Između ostaloga Vrsar obiluje i raznim sakralnim objektima među kojima su crkva svete Foške, crkva svetoga Antuna Padovanskoga, crkva svete Marije od Mora, crkva svetoga Jurja, opatijski kompleks sveti Mihovil nad Limom, stara župna crkva svetog Martina, crkva svetoga Andrije, crkva svetoga Petra od Flabana, crkva Majke Božje i ostale.

Na sjevernom prilazu u Vrsar 1965. godine Dušan Džamonja započeo je gradnju svojega istarskog doma, koji je ponajprije zamišljen, a potom i realiziran kao umjetnikov ljetnikovac u sklopu kojega je radni kabinet, atelje, galerija, kuća te Park skulptura (sl. 12). Ono je danas umjetnički i izložbeni kompleks, koji je za javnost otvoren još od 1981. godine, a danas taj kompleks čini dio nepokretne spomeničke baštine te se kao kulturno dobro nalazi pod zaštitom.

Slika 12. Park skulptura

Izvor: <https://infovrsar.com>

Od kulturnih itinerera najpoznatiji je *Casanova Tour*, interaktivna tura pod vodstvom izvođača *Istra Inspirita*, koja započinje na rivi i nastavlja se vidikovcima u starogradskoj jezgri (sl. 13).⁴²

Slika 13. Casanova Tour

Izvor: <https://infovrsar.com>

⁴² Turistička zajednica Općine Vrsar – Vrsar Inspirira, *Povijest i kultura*, dostupno na: <https://infovrsar.com/dozivi/povijest-i-kultura/>, posjećena 29. kolovoza 2021.

S ciljem održive valorizacije bogate arheološke baštine Vrsara Centar za interdisciplinarna arheološka istraživanja krajolika na čelu s profesorom Robertom Matijašićem pokrenuo je 2018. projekt *ArchaeoCulTour* s brojnim partnerskim institucijama i suradnicima. Ideja s kojom se krenulo u projekt prije svega bila je da se arheološka baština Općine Vrsar adekvatno vrednuje za potrebe turističkoga gospodarstva, za potrebe lokalnoga stanovništva te da se bolje i učinkovitije osvijesti značaj arheološke baštine na tom području. Istraživačke metode koje su se koristile u projektu polazile su od klasičnih arheoloških tehnika identifikacije, istraživanja i valorizacije arheoloških nalazišta kao i analize stavova javnosti o arheološkoj baštini i njezinoj važnosti glede razvoja kulturnoga turizma. Osnovni cilj projekta bio je analizirati arheološki krajolik Općine Vrsar sa svrhom integracije u održivi razvoj kulturnoga turizma Općine prema čemu se u konačnici izrađuju planovi, odnosno koncepti daljnjega razvoja kulturnoga turizma na području Vrsara. Među osnovnim taj je projekt formulirao i nekoliko ostalih ciljeva od kojih su sljedeći:

- ❖ Cilj 1. Identifikacija arheološke baštine – prepoznavanje novih, dosad nepoznatih nalazišta s mogućim potencijalima za turističku prezentaciju
- ❖ Cilj 2. Izrada GIS baze podataka – izrada sveobuhvatne baze podataka s nalazištima i nalazima na otvorenome, pećinskim i podvodnim nalazištima
- ❖ Cilj 3. Istraživanje – uvid u morfologiju, kronologiju i dinamiku nalazišta koja doprinosi njihovoj interpretaciji
- ❖ Cilj 4. Valorizacija – utvrđivanje očuvanosti kvalitete arheoloških nalazišta; dokumentira se trenutačno stanje baštine i historijski procesi koji su na nju utjecali
- ❖ Cilj 5. Očuvanje arheološke baštine
- ❖ Cilj 6. Istraživanje tržišta – anketiranjem turista donijeti zaključak koji su najprikladniji načini predstavljanja kulturne baštine Općine Vrsar
- ❖ Cilj 7. Prezentacija, diseminacija, popularizacija – proširenje važnosti na arheološke lokalitete sa svrhom poticanja gospodarskoga korištenja arheološke baštine uz odgovarajuću zaštitu.⁴³

⁴³ Filozofski fakultet u Puli, *ArchaeoCulTour – arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar*, dostupno na: <https://ffpu.unipu.hr/cirla/projekti/archaeocultour>, posjećena 29. kolovoza 2021.

Kao što je vidljivo prema prethodno navedenim ciljevima projekta, može se zaključiti kako Općina Vrsar ima mnoge predispozicije pogodne za cjelovitu analizu kulturnoga krajolika svih arheoloških razdoblja jer obiluje raznim arheološkim lokalitetima koja uključuju pećinske, nasebinske, sakralne i grobne lokalitete. Specifičnost toga projekta ogleda se u tome da se usporedno istraži i do nekoliko arheoloških lokaliteta iz različitih razdoblja, što pridonosi boljemu razumijevanju i tumačenju ljudskih aktivnosti na tome području te njihov utjecaj na krajolik. Pod ciljem broj jedan misli se na dodatno istraživanje dosad možda manje poznatih ili nepoznatih arheoloških nalazišta na koje bi se trebala usmjeriti pozornost i koji u biti mogu biti vrlo korisni kao lokalitet iskoristiv u turističkom smislu. Izrada GIS baze podataka koja je zastupljena u drugome cilju smatra se neophodnim analitičkim alatom koji bi pridonio uspješnijom prezentacijom lokaliteta stručnjacima, ali i široj javnosti. Treći, četvrti i peti cilj uključuju valorizaciju i očuvanje arheološke baštine te kvalitetu prezentacije turistima koji se za nju interesiraju. Bitan dio projekta bilo je istraživanje stavova ključnih dionika, odnosno anketiranje mjesnoga stanovništva, stručnjaka i turista radi osmišljavanja inovativnoga načina predstavljanja kulturne baštine Općine Vrsar. Taj je projekt i pokrenut jer se njime planira povećati atraktivnost Vrsara te unaprijediti kulturno-turistička ponuda bez opasnosti od narušavanja integriteta arheološke baštine.

Osim vrlo detaljnoga arheološkog istraživanja na terenu, koje je dovelo do brojnih važnih otkrića, istraživanje stavova ključnih dionika omogućilo je osmišljavanje inovativnih modela valorizacije arheološke baštine i kreiranje nove turističke rute, koja je obuhvatila najatraktivnija arheološka nalazišta Općine Vrsar:

- ❖ kompleks rimske rustikalne vile *Monte Ricco*
- ❖ antički kamenolom Biškupovi vrhi
- ❖ naselje Mukaba
- ❖ samostan sv. Mihovila
- ❖ tumul Milovići.

Projekt je pridonio i tomu da se na predstavljenim lokalitetima uređuju arheološke rute i parkovi, interpretacijski centri i interaktivne radionice kao i programi oživljene povijesti te da se javnosti predstavi i turistički proizvod poput *outdoor* turizma, koji se razvija zahvaljujući uređenju biciklističkih i pješačkih staza,

organiziranju brojnih sportsko-rekreacijskih događaja i manifestacija gdje se posjetitelji mogu upoznati s jedinstvenom lokalnom prirodnom baštinom i zaštićenim krajolikom.

ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje ukazalo je na velik razvojni potencijal arheološke baštine Istre održivim kulturnim, kreativnim i arheološkim turizmom. Uz analizirane modele valorizacije poput postojećih kulturnih ruta i arheoloških parkova te aktualnoga projekta *ArchaeoCulTour* predloženi su inovativni načini interpretacije poput oživljene povijesti, *storytellinga* i *geocachinga*.

Iako Istra obiluje bogatom arheološkom baštinom, tek je nekoliko vrijednih nalazišta uređeno u arheološke parkove sa svim potrebnim sadržajima. Upravo je analizirani projekt *ArchaeoCulTour* pokazao da simbioza arheologije i turizma može rezultirati inovativnim doživljajima arheološkoga turizma poput arheoloških ruta koje na informativan i edukativan način posjetiteljima i lokalnom stanovništvu interpretiraju bogatstvo arheološke baštine.

Aktualni globalni kontekst i promjena trendova na turističkom tržištu, gdje sve više prevladavaju posebni oblici turizma namijenjeni specijaliziranim segmentima, otvaraju prostor i za razvoj održivih oblika turizma, koji funkcioniraju tijekom cijele godine i rasterećuju obalni pojas od masovnoga turizma. Među njima prevladavaju upravo ekoturizam, kulturni, kreativni i arheološki turizam. Upravo je takva promjena preferencija posjetitelja i prilika za razvoj arheološkoga turizma, ali i brojnih edukativnih i informativnih interaktivnih sadržaja za lokalno stanovništvo.

Istarski arheološki turizam zapravo je prilika za isticanje regionalnih posebnosti na kulturnoj mapi svijeta i mogućnosti da domaći ljudi više cijene i valoriziraju svoju baštinu. Provedeno istraživanje potvrdilo je polaznu hipotezu da je s obzirom na veliki potencijal razvoja arheološkoga turizma, arheološku baštinu Istre moguće bolje prezentirati i valorizirati. Elaboracijom inovativnih modela valorizacije i interpretacije vrijedne istarske arheološke baštine u kulturnom turizmu, na temelju prikaza aktualnoga stanja i projekata, ujedno su ispunjeni cilj i svrha istraživanja.

LITERATURA

Knjige:

1. Bebek, A., 2018., *Novovjekovna arheologija u Hrvatskoj – problemi metodologije, terminologije i imena*, hrvatski restauratorski zavod, Zagreb
2. Brajčić, M., 2014., *Arheološki parkovi u Hrvatskoj: stanje i perspektive*, Filozofski fakultet u Splitu, Split
3. Buršić-Matijašić, K., Matijašić, R. 2017. *Management of Archaeological Heritage in Istria County*. In: Urošević, N., and Afrić Rakitovac, K. (eds.), *Models of Valorisation of Cultural Heritage in Sustainable Tourism*, Juraj Dobrila University, Pula
4. Floričić, T., B., 2019., *Kulturna baština u turističkoj destinaciji: vrednovanje i održivi menadžment*, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula
5. Hameršak, M., (ur.), 2013., *Proizvodnja baštine: Kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb
6. Jelinčić, D., A., 2008., *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia, Zagreb
7. Katica, D., (ur.), 2021., *Istraživanje: kulturne rute – inovativan alat u razvoju i povećanju atraktivnosti ruralnih područja*, Hrvatska udruga za turističke i kulturne rute „TUR KULTUR“, Zagreb
8. Klarić, V., Kušan, D., 2016., *20 top arheoloških destinacija Hrvatske*, Ministarstvo turizma, Zagreb
9. Marasović, T., 2001., *Kulturna baština 1*, Sveučilište u Splitu, Split
10. Mihelić, S., (ur.), 2011., *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Arheološki muzej, Zagreb
11. Sinčić M., 1992., *Brijuni – otočje djevičanske ljepote*, Pula
12. Vojnović, N., 2016., *Održivi turizam unutrašnje Istre*, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula
13. Vojnović, N., 2018., *Sakralna baština u ruralnom turizmu Istre*, Pula

Časopisi:

1. Slunjski, R., 2017., *Turističko-geografski pristup u valorizaciji kulturne baštine*, Vol. 16, No. 31, Podravina, str. 166.

Internetski izvori:

1. Arheološki muzej Istre, 2021., *Povijest muzeja*, URL: <http://www.ami-pula.hr/o-muzeju/povijest/>, posjećena 27. srpnja 2021.
2. Filozofski fakultet u Puli, *ArchaeoCulTour – arheološki krajolik u održivom razvoju kulturnog turizma Općine Vrsar*, URL: <https://ffpu.unipu.hr/cirla/projekti/archaeocultour>, posjećena 29. kolovoza 2021.
3. Gavranović, A., 2019., Hrvatska, iseljeništvo, svijet, *Dug put od 3S do 3E*, URL: <https://www.hia.com.hr/kolumne/item/10605-dug-put-od-3s-do-3e>, posjećena 30. srpnja 2021.
4. International museum theatre alliance, 2021., *Frequently Asked Questions*, URL: <http://imtal-us.org/FAQ>, posjećena 24. kolovoza 2021.
5. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2012., *Nematerijalna kulturna baština*, URL: <https://www.min-kulture.hr/>, posjećena 05. srpnja 2021.
6. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2020., *Priručnik participativnog turizma koji povezuje zajednicu i kulturu storytellingom*, URL: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_ABC/c_dokumenti/200128_pri_rucnik_PT_hrv.pdf, posjećena 03. kolovoza 2021.
7. Narodne novine, 1999., *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>, posjećena 25. srpnja 2021.
8. Turistička zajednica Općine Vrsar – Vrsar Inspirira, *Povijest i kultura*, URL: <https://infovrsar.com/dozivi/povijest-i-kultura/>, posjećena 29. kolovoza 2021.

9. TV NOVA, 2020., *Projekt Archeodanube valorizirat će kulturnu baštinu Vodnjana*, URL: <https://tvnova.hr/emisije/vijesti-tvn/4453-projekt-archeodanube-valorizirat-ce-kulturnu-bastinu-vodnjana.html>, posjećena 31. srpnja 2021.
10. UNESCO, 2021., *Protecting Our Heritage and Fostering Creativity*, URL: <https://en.unesco.org/themes/protecting-our-heritage-and-fostering-creativity>, posjećena 25. srpnja 2021.

POPIS PRILOGA

Slika 1. Hrvatska materijalna baština pod zaštitom UNESCO-a – položaj na karti Hrvatske

Izvor: autorica rada

Slika 2. Arheološki park Vižula

Izvor: <http://m.medulinriviera.info/hr/anu/villa-vizula2/>

Slika 3. Arheološki muzej Istre u Puli

Izvor: <https://nocmuzeja.hr/muzej/arheoloski-muzej-istre/>

Slika 4. Park kažuna u Vodnjanu

Izvor: <https://vodnjandignano.com/hr/vodnjan-kazuni/stranica/133>)

Slika 5. Izvođači – Istra Inspirit

Izvor: <https://www.istrainspirit.hr/projekt/izvodaci/>

Slika 6. Primjer Fort Bourguignon-a u aplikaciji

Izvor: autorica rada

Slika 7. Arheološki park Mirine Fulfinum

Izvor: <https://www.visit-omisalj-njivice.hr/arheoloski-park-mirine.aspx>

Slika 8. Istarski arheološki parkovi: Put bogova; kulturna ruta

Izvor: <http://www.istria-culture.com/put-bogova-istarski-arheoloski-parkovi-b2>

Slika 9. Naselje Monkodonja

Izvor: <https://www.istria-culture.com/monkodonja-i110>

Slika 10. Ostaci rimske ladanjske vile u Červar Portu

Izvor: <https://www.istria-culture.com/lorun-i99>

Slika 11. Dvigrad

Izvor: <https://www.bale-valle.com/izleti-iz-bala/dvigrad>

Slika 12. Park skulptura

Izvor: <https://infovrsar.com/dozivi/povijest-i-kultura/kulturna-dogadanja-i-ture/izlozbe/park-skulptura-dusana-dzamonje/>

Slika 13. Casanova Tour

Izvor: <https://infovrsar.com/dozivi/povijest-i-kultura/kulturna-dogadanja-i-ture/kulturni-itinereri/>

SAŽETAK

Zbog sve većega povećanja turističke potražnje za kulturni i arheološki turizam Istre javlja se potreba za razvijanjem, kreiranjem i unapređivanjem arheološke baštine raznim inovativnim modelima valorizacije. U radu se definira arheološki turizam i analizira arheološka baština te arheološki parkovi Istre. Za potrebe pisanja završnoga rada provedeno je istraživanje o ključnim izazovima te mogućnostima unapređenja i valorizacije istarske arheološke baštine s ciljem da se utvrdi problematika i rješenja održive valorizacije kulturne baštine i razvoja arheološkoga turizma.

Svrha je rada elaborirati modele valorizacije i interpretacije istarske arheološke baštine, dok je cilj rada na temelju prikaza aktualnoga stanja i projekta istražiti optimalne modele valorizacije vrijedne arheološke baštine u kulturnom turizmu.

U radu će se obraditi i projekt *ArchaeoCulTour* kojemu je glavni cilj valorizacija vrsarske arheološke baštine u svrhu razvoja održivoga kulturnog turizma. Krajnji rezultati projekta doveli su do pet ključnih lokaliteta koji su povezani kulturnim itinerarom te primjenom inovativnih modela valorizacije arheološke baštine i razvojem arheoloških parkova.

Ključne riječi: arheološka i kulturna baština, arheološki turizam, modeli valorizacije, arheološki parkovi, održivost

SUMMARY

Due to the growing tourist demand for cultural and archaeological tourism in Istria, there is a need to develop, create and improve the archaeological heritage through various innovative models of valorization. The paper defines archaeological tourism and analyzes the archaeological heritage and archaeological parks of Istria. For the purposes of writing the final paper, research was conducted on key challenges and opportunities for improving and valorizing the archaeological heritage of Istria in order to determine the issues and solutions for sustainable valorization of cultural heritage and the development of archaeological tourism.

The purpose of this paper is to elaborate models of valorization and interpretation of the archaeological heritage of Istria, while the aim of the paper is to explore optimal models of valorization of valuable archaeological heritage in cultural tourism based on the current situation and the project.

The paper will also discuss the ArchaeoCulTour project, the main goal of which is to valorize the archaeological heritage of Vrsar in order to develop sustainable cultural tourism. The final results of the project led to five key sites that are connected by a cultural itinerary and the application of innovative models of valorization of archaeological heritage and the development of archaeological parks.

Keywords: Archaeological and cultural heritage, archaeological tourism, valorization models, archaeological parks, sustainability